

ISSN 1683-1942

ЕКОНОМІКА РОЗВИТКУ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УКРАЇНА

НАУКА ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВО

№ 3 (39)

ISSN 1683-1942

9 771683 194003

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ВИДАЄТЬСЯ ЩОКВАРТАЛЬНО

Отже, досконалість елементів інноваційно-інвестиційного та експертно-консалтингового розвитку підприємств є умовним поняттям. У одних випадках, прискорено змінюються процедури експертизи чи консалтингу, у інших – стандарти інвестиційних чи інноваційних процесів. І коли ми прагнемо вивести вітчизняні підприємства в площину їх стійкого розвитку, необхідно дати їм таке інтелектуальне "озброєння", яке дієво гармонізуватиме їх особисті інтереси з інтересами людини, держави і суспільства. Цивілізаційний досвід доводить, що саме відсутність системних довгострокових критеріїв доцільності інноваційно-інвестиційних рішень стримує неухильний розвиток національних економік.

До найбільш актуальних напрямів подальших розробок проблематики експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств ми відносимо:

координацію її з динамікою інституціонального простору вітчизняної економіки: методологічні засади містяться у роботі [43];

координацію її із закономірностями в трансформації видів діяльності і праці: методологічні засади містяться у роботі [44];

координацію її з типом динаміки організаційних структур вітчизняних підприємств: методологічні засади містяться у роботі [45].

Література: 1. Корсунський С. В. Трансфер технологій у США. – К.: УкрІНТЕІ, 2005. – 148 с. 2. Коваленко Ю. С. Деякі особливості консультативного обслуговування фермерів у зарубіжних країнах // 36. наук. пр. "Інформаційні ресурси та їх використання у АПВ". – К.: ІАЕ, 2000. – №2. – С. 73 – 79. 3. Закон України "Про інвестиційну діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – №47. – Ст. 646. 4. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 1 / Відп. ред. С. В. Мочерний, – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с. 5. Кендрік Дж. Совокупный капитал США и его формирование: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1978. – 276 с. 6. Боди Зви Кейн, Алекс Маркус Алан. Принципы инвестирования. Пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2002. – 984 с. 7. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Наукове видання. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. – 472 с. 8. Закон України "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – №36. – Ст. 266. 9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 428 с. 10. Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / Под ред. Л. М. Гохберга. – М.: ЦИСН, 1996. – С. 30 – 31. 11. Лелейко Т. І. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник / Т. І. Лелейко, В. О. Коюда, С. В. Лукашов. – Харків: ВД "ИНЖЕК", 2005. – 440 с. 12. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційні тексти / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 304 с. 13. Цивільний кодекс України: станом на 10 травня 2004 року. – К.: Велес, 2004. – 278 с. 14. Платон. Софист // Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 319 – 400. 15. Маркс К. Экономическая рукопись 1861 – 1863 годов. Процесс производства капитала // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. Т. 47. – 2-е изд. – М.: Политгиздат, 1973. – С. 26 – 385. 16. Котляревский Ю. Л. 13 этюдов менеджмента. – К.: Изд. дом "Финансист", 2000. – С. 32 – 33. 17. Цивільний процесуальний кодекс України. Прийнятий 18 березня 2004 р. – К.: Велес, 2004. – 128 с. 18. Митний кодекс України. Прийнятий 11 липня 2002 р. – К.: Істина, 2002. – 168 с. 19. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Атіка, 2002. – 208 с. 20. Маххэм К. Управленческий консалтинг / Пер. с англ. – М.: Изд. "Дело и Сервис", 1999. – С. 10, 248 – 250. 21. Управленческий консалтинг. Путеводитель по рынку профессиональных услуг – М.: Коммерсант XXI, Альпина Паблшер, 2002. – С. 17, 19, 36, 74 – 75, 118, 136, 249 – 251. 22. Платон. Федон / Платон. Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 11 – 94. 23. Платон. Тетет / Платон. Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 223 – 318. 24. Принципы самоорганизации: Пер. с англ. – М.: Мир, 1966. – 620 с. 25. Аристотель. Метафизика. Соч. в 4-х т. Т. 1: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1976. – С. 63 – 363. 26. Верба В. А. Организация консалтинговой деятельности: Навч. посібник / В. А. Верба, Т. І. Решетняк – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

27. Кальна-Дубенюк Т. П. Особливості створення та функціонування сільськогосподарської дорадчої служби Extention // Економіка АПК. – 2002. – №4. – С. 118 – 123. 28. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т. 1 / Пер. с англ. – М.-Л.: СОЦГИЗ, 1935. – 384 с. 29. Маркс К. Капитал. Т. 1. Критика политической экономии // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. – 2-е изд. – М.: Госполитгиздат, 1960. – С. 18 – 739. 30. Маршалл А. Принципы политической экономии: Пер. с англ. Ч. 1. – М.: Прогресс, 1983. – 408 с. 31. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. – М.: Экономика, 1989. – 306 с. 32. Форрестер Дж. Мировая динамика: Пер. с англ. – М.: Наука, 1978. – 304 с. 33. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1977. – 604 с. 34. Управленческие нововведения в США: Проблемы внедрения. – М.: Наука, 1986. – 260 с. 35. Гатовский Л. М. Научно-технический прогресс и экономика развитого социализма. – М.: Наука, 1974. – 388 с. 36. Луканов И. И. Воспроизводство и цены. – М.: Экономика, 1977. – 516 с. 37. Стефанов Н. Мультипликативный подход и эффективность: Пер. с болгар. – М.: Политгиздат, 1980. – 292 с. 38. Анчишкин А. И. Наука – техника – экономика. – М.: Экономика, 1986. – 412 с. 39. Литвак Б. Г. Экспертные технологии в управлении: Учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Дело, 2004. – 400 с. 40. Каныгин Ю. М. Основы теоретической информатики / Ю. М. Каныгин, Г. И. Калигин. – К.: Наук. думка, 1990. – 232 с. 41. Ветров А. А. Семіотика и ее основные проблемы. – М.: Политгиздат, 1968. – 264 с. 42. Акофф Р. О целеустремленных системах. Пер. с англ. / Р. Акофф, Ф. Эмери. – М.: Сов. Радио, 1974. – 272 с. 43. Юшин С. А. Деятельностное пространство институциональных преобразований экономики: теория-право-практика // 36. наук. пр. "Економіка: проблеми теорії та практики". Вип. 212. Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С.483 – 495. 44. Юшин С. О. Взаємні трансформації управлінської та наукової діяльності // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – №2(35). – С. 147 – 154. 45. Бай С. І. Організаційна аджекратія як інструмент формування дієвої інвестиційно-окреслової експансії вітчизняних підприємств у світовий ринково-інноваційний простір / С. І. Бай, С. А. Юшин // 36. наук. пр. "Економіка: проблеми теорії та практики". Вип. 211. Т. 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 279 – 291.

Стаття надійшла до редакції
27.07.2006 р.

УДК 658:338.33

Пушкар Т. А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

In the article the definition of diversification process, applied in the economic reslareh field is considered. The diversification process classification, and the definition of the given process by precise correlation with the object are introduced. Theoretical ground, that is offered, gives the opportunity to establish the methodology, which would give the opportunity to evaluate both the initial conditions and result of the enterprise activity under conditions of the diversification process application.

Дослідження стосовно диверсифікації проводяться майже три десятиріччя і стали найбільш інтенсивними протягом останніх десяти років. Але ні в сучасному зарубіжному досвіді, ні в дослідженнях вітчизняних вчених не існує загальноприйнятої теорії, яка б пояснювала умови диверсифікації та оцінювала ефективність діяльності диверсифікованих підприємств.

Наявність плутанини в відносинах емпіричних питань та питань виміру значно ускладнює теоретична невизначеність самого процесу диверсифікації стосовно економіки і управління діяльністю підприємства. Так, дослідження Ріда і Лафмана (1986 р.) зазначають, що плутанина виникла, насамперед, через не визначення природи диверсифікаційних відносин [1]. Провідні дослідники процесів диверсифікації Венкатран і Грант (1986 р.) звертали увагу на те, що невизначеності в теоретичних питаннях сприяє відсутність загально визначених показників виміру процесів диверсифікації [2]. Хоскін і Хитт (1990 р.) зазначали необхідність розмежувати перспективи процесів диверсифікації за трьома напрямками: економічним, стратегічним управлінням і теорії агентських відносин [3].

Теоретична невизначеність диверсифікації стосовно економічних процесів ускладнює оцінку даних процесів. Різноманітність визначення самого процесу диверсифікації, класифікацій напрямків даного процесу і показників, що дозволяють оцінити як вихідні умови, так і результати діяльності, не дають можливість застосовувати існуючі розробки в повному обсязі щодо будівельних підприємств.

Складні перетини вихідних умов і оцінки результатів диверсифікації зумовлені відсутністю чітко розробленої методології, що використовувалась би для виміру процесів диверсифікації, а також, безумовно, невизначеністю самої категорії "диверсифікація" і можливих класифікацій даного процесу.

Внаслідок того, що процес диверсифікації є досить складним, знаходиться під впливом багатьох факторів і змінних. Насамперед, це тип диверсифікації, особливості ринків, галузі національної економіки, структура промисловості, особливості регіонального розвитку, можливості інвестиційної сфери тощо. Саме тому основним питанням, яке розглядає дана робота, є визначення основних напрямків дослідження даних процесів в Україні і, зокрема, стосовно підприємств будівельної галузі.

Дослідження можливо розділити на великі блоки завдань: по-перше, це чітке визначення процесу диверсифікації, його видів, форм і можливих напрямків розвитку;

по-друге, визначення передумов, цілей, переваг і можливих негативних наслідків застосування конкретного виду та форми диверсифікації;

по-третє, це розподіл факторів впливу на зовнішні та внутрішні, визначення можливих ризиків для будівельних підприємств при застосуванні процесів диверсифікації;

по-четверте, це розробка базових показників, що дають можливість кількісно та якісно оцінити передумови й початковий стан будівельного підприємства стосовно даних процесів, ефективність самого процесу, можливий вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, а також ступінь досягнення визначених цілей.

Саме формування системи показників, які б давали змогу об'єктивно оцінювати можливості застосування та співвідносити їх з очікуваними ефектами, є найбільш невизначеним питанням щодо диверсифікації.

Розглянемо можливі теоретичні визначення процесу диверсифікації, визначимо його напрямки розвитку та розглянемо як це вплине на формування можливих показників оцінки кількісного та якісного стану процесів диверсифікації в будівельній галузі.

Найбільш узагальненим є визначення диверсифікації як різноманіття тих чи інших сфер діяльності або процесів. Виходячи з цього, застосування терміна "диверсифікація" як загального поняття в проведенні економічних досліджень не є доцільним. Диверсифікація повинна співвідноситися з конкретним об'єктом. Відповідно, можливо виділити:

- диверсифікацію діяльності;
- диверсифікацію виробництва;
- диверсифікацію ринків;
- диверсифікацію клієнтів.

Диверсифікація діяльності – це процес розширення сфери діяльності й асортименту продукції та послуг, що виробляються підприємством на базі формування інноваційної моделі розвитку й підвищення ефективності функціонування.

Диверсифікація виробництва виступає елементом антикризового управління, що спрямований на впровадження нових технологій, технічних рішень, перерозподілу виробничих ресурсів та виробничих потужностей підприємства за рахунок застосування, насамперед, внутрішніх інноваційних резервів, що надають можливість підвищення ефективності їх використання.

Диверсифікація ринків – це процес розширення ринків реалізації товарів та послуг підприємства. При цьому слід зауважити, що даний процес може бути визначений за двома напрямками, які зумовлюються вибором стратегії диверсифікації діяльності:

1) це пошук та освоєння нових ринків без диверсифікації діяльності шляхом виходу на них з традиційною продукцією; даний напрямок передбачає регіональне розширення;

2) освоєння нових ринків у межах регіону функціонування підприємства за рахунок диверсифікації діяльності, тобто освоєння нових товарних ринків;

3) комплексний підхід, що поєднує територіальне та номенклатурне розширення у будь-яких комбінаціях.

Можливі комбінації напрямків диверсифікації ринків наведені на рисунку.

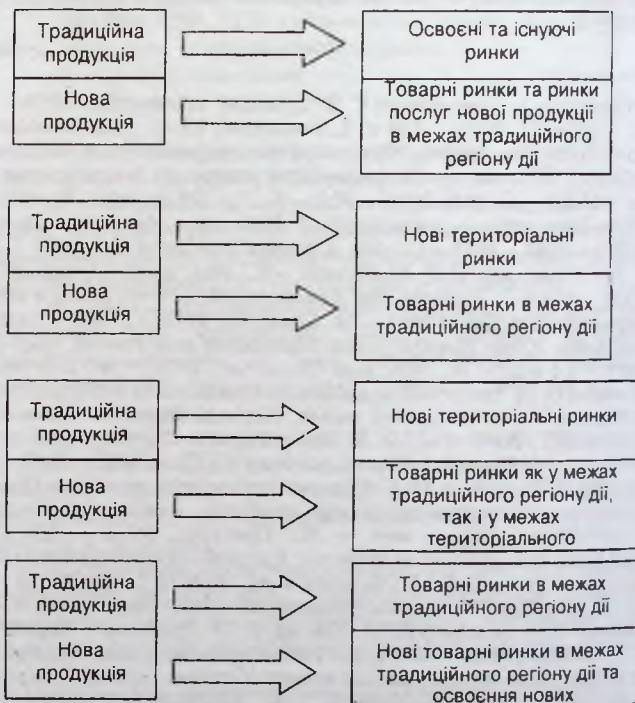

Рис. Напрямки диверсифікації ринків

Таким чином, розглянувши можливі поєднання товарних та територіальних ринків, виділимо два основних типи:

1) територіальний, що передбачає освоєння нових регіональних та вихід на міжнародні ринки;

2) товарний, котрий передбачає як умову диверсифікації діяльності, тобто розширення номенклатури продукції, що виробляється, та послуг, які надаються їй, як наслідок, освоєння нових ринків.

Розглянуті комбінації різних напрямків надають додаткові можливості щодо вивчення диверсифікації діяльності.

Диверсифікація клієнтів передбачає спрямованість традиційної продукції на нових можливих споживачів продукції шляхом розробки нових характеристик та технічних рішень. Залучення нових клієнтів шляхом введення нової продукції та послуг співпадає з диверсифікацією товарних ринків.

Запропоновані визначення диверсифікації відповідно до об'єкта визначають можливі напрямки розвитку даного процесу. Розглянуті визначення наглядно демонструють, що єдиного

процесу диверсифікації не існує. Даний процес, маючи багато східних рис, є досить різнобічним і застосування визначення через об'єкт окреслює досить своєрідні та багато в чому різні за сутністю процеси, які поєднує єдине – розширення або різноманітність сфер, об'єктів, процесів тощо.

Розглянуті визначення, конкретизуючи диверсифікацію стосовно діяльності підприємств України, надають можливість простежити, що саме процес диверсифікації діяльності є визначальним, бо розширення номенклатури продукції, сфер діяльності, асортименту надаваних послуг зумовлює інші можливі процеси диверсифікації. Варіанти диверсифікації без диверсифікації діяльності підприємства можливі, як наприклад, при територіальній диверсифікації ринків традиційної продукції, але дані варіанти не надають загальної характеристики цих процесів.

Відповідно до вищезазначеного, саме диверсифікація діяльності є визначальною для можливостей як визначення, так і оцінки даних процесів у діяльності підприємств.

Застосування процесів диверсифікації діяльності в практиці господарювання будівельних підприємств України потребує розробки двох великих блоків показників та характеристик, що надавали б можливість оцінити початковий стан підприємства і, відповідно, доцільність диверсифікації діяльності та показників, що оцінювали б економічні ефекти від впровадження даних процесів. Якщо розробок, котрі спрямовані на оцінку ефекту диверсифікації діяльності як у світовій, так і у вітчизняній практиці досить багато [4 – 7], то акцент на вивченні початкового стану і, як наслідок, доцільності застосування диверсифікації діяльності не робився. Вивчення диверсифікації діяльності як стратегії є найбільш поширеним підходом, який не пропонує методик і системи показників комплексної економічної оцінки. Саме на дані питання, після проведеного чіткого теоретичного визначення процесів диверсифікації, які наведені в даній роботі, слід спрямовувати дослідження в даній сфері і саме дані дослідження, на думку автора, є найбільш перспективними. Розробка єдиної системи на базі уточнення та конкретизації поняття й напрямків диверсифікації надасть можливість більш спрямованого та обґрунтованого впровадження даних процесів у діяльність будівельних підприємств України.

Література: 1. Reed, R. and G. A. Luffman, (1986). Diversification: The growing confusion, *Strategic Management Journal*, 7. – Pp. 29 – 36. 2. Venkatraman, N. and V. Ramanujam, (1987). Measurement of business economic performance: An examination of method convergence, *Journal of Management*, 13. – Pp. 109 – 112. 3. Hiit, M. Hoskisson, R. (1997) International Diversification: Effects on Innovation and Firm Performance in Produkt Diversified Firms, *Academy of Management Journal*, Mississippi State, Aug, Vol. 40. – Pp. 767 – 798. 4. Залуїнін В. Ф. Диверсифікація і структура організації // Придніпровський строительный вестник. – 1998. – №99(166). – С. 87 – 93. 5. Шутенко Л. Н. Диверсифікація промислової діяльності підприємств – основне напрямлення вихода економіки України из кризисного состояния на пути ее трансформации к рыночным отношениям // Коммунальное хозяйство городов. – 2003. – №54. – С. 37 – 51. 6. Торкатюк В. И. Оптимизация управления процессом деятельности строительного предприятия: Монография / В. И. Торкатюк, И. А. Дмитрук, Г. В. Стадник. – Харьков: ХНАГХ, 2004. – 552 с. 7. Пушкар Т. А. Диверсифікація діяльності будівельного підприємства як засіб забезпечення ефективного функціонування в сучасних умовах // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Зб. наук. праць Міжнародної науково-теоретичної конференції "Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії." – Харків: ХНУ, 2005. – С. 107 – 111.

УДК 331.108.2

Сатушева К. В.

ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ ВИРОБНИЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

Theoretical foundations of running mankind resources as a climax of providing competing at modern industrial organizations are generalized.

Перехід сучасного менеджменту від адміністративно-командної моделі до ринкової зумовив необхідність визначення нових підходів до управління персоналом виробничих підприємств. Проблеми в цій сфері менеджменту з'явилися під впливом докорінних змін у виробничих відносинах, які вимагають пошуку нових механізмів взаємодії власника робочого місця і власника робочої сили. З розвитком постіндустріальних тенденцій змінилася за змістом сутність робочої сили, необхідної роботодавцю. Її важливими компонентами стали не тільки фізична сила та інтелект, а й соціальні, духовні, емоційні характеристики. У зв'язку з цим постає проблема наукового дослідження та формування збагаченої моделі людини у виробничій орієнтації. Таке дослідження вимагає перегляду, в першу чергу, понять та категорій, пов'язаних зі встановленням нових резервів підвищення ефективності використання людської праці.

Тому метою даної статті є узагальнення підходів до визначення змісту та сутності понять і категорій, за допомогою яких можна побудувати модель людських ресурсів виробничої організації, придатну для розроблення способів їх кількісного вимірювання.

Дослідженням місця та ролі людини в економічній системі займалися багато вчених, серед яких О. Амосов, М. Армстронг, Т. Базаров, Д. Богиня, О. Виханський, О. Єгоршин, Г. Емерсон, Дж. Іванцевич, О. Кібанов, А. Колот, С. Оборська, Ю. Одегов, Н. Павловська, В. Пономаренко, Ф. Тейлор, В. Травін, А. Файоль, Ю. Ципкін, З. Шершньова, Г. Шокін та ін. У їх публікаціях подано немало пропозицій щодо зміни механізмів залучення людини в економічну систему та забезпечення ефективного використання її потенціалу. Однак поки залишається проблема уточнення понятійно-категоріального забезпечення досліджень цього напрямку, а особливої уваги вимагає таке поняття, як "людські ресурси підприємств", але воно потребує удосконалення.

Сучасні автори, використовуючи поняття "людські ресурси підприємства", дають різне їх визначення, нерідко ототожнюють це поняття з близькими йому за сферою використання поняттями: "персонал", "кадри" тощо [1, с. 147; 2, с. 7; 3, с. 71; 4, с. 19; 5, с. 102; 6, с. 6].

Тому для уточнення сутності та змісту поняття "людські ресурси підприємства" з орієнтацією на мету даного дослідження було виконано аналіз та узагальнення різних варіантів визначення сутності і ролі людини в економічній системі через поняття. Його результати подано в таблиці.

Як видно з визначень понять, які використовуються вченими для дослідження людини в економічній системі, в них не чітко акцентується увага на особистісно-психологічних особливостях людини, характеристиках соціального потенціалу, які обумовлюють її поведінку в економічній системі. Однак саме вони створюють потенціал людини, необхідний їй для функціонування в сучасній економічній системі, яка зорієнтована на використання характеристик людини, які їй необхідні для посилення інноваційної поведінки та для роботи в творчому колективі.

Стаття надійшла до редакції
03.07.2006 р.

© Сатушева К. В., 2006